

"Şərqlin müasir Hafizi"

**Qəlbimin, ruhumun qanadıyla mən,
Çıxdım aydınlığa zülmət gecədən.
Gördüm şeiriyyətə həqiqətimi,
Tapdım həqiqətdə şeiriyyətimi.**

"...tənha, unudulmuş, soyulub talan edilmiş bir halda vəfat etdi. Lakin, onun bəzi şeirləri xalq arasında, həmçinin əlyazmalar şəklində qalaraq, Avropa dillərinə tərcümə edilərək şairə dünya şöhrəti qazandırır".

Professor M. Rəfili

Azərbaycan dövləti öz xarici və daxili siyasəti, iqtisadiyyatı, mədəniyyəti ilə dünya dövlətləri sırasındakı irəliləyən bir ölkədir. Öz keçmişinə bağlı olan bu xalq hər bir sahədə olduğu kimi ədəbiyyatda, incəsənətdə də güclü inkişaf etmişdir.

Azərbaycan xalqının Nizami Gəncəvi, Füzulisi, Məhsəti, Səbiri, Hüseyn Cavid, Mikail Müşfiqi, Əhməd Cavad, Cəfər Cəbbarlı əsərlər boyu inkişaf edən ədəbiyyatımızın yaradıcıları və dünya mədəniyyətində tanınmış dahişlərdir.

Bu yazarlar min illərdən günümüzə qədər gələn ədəbiyyatımızın hər sahəsini inkişaf etdirmiş, yaşatmışlar. Onların yaratdığı zəngin ədəbiyyat bu gün gənc nəslin təlim-təربiyəsində yüksək rol oynayır. Belə qələm sahiblərindən biri də dünyanın bir çox ölkələrində şeirləri tərcümə olunub dillər əzbəri olan Mirzə Şəfi Vazehdir.

Azərbaycan xalqını Avropada, xüsusən də Almaniyada tanıdan Mirzə Şəfi öz yaradıcılığı ilə bütün dünyada şöhrət tapmışdır.

1794-cü ildə Gəncədə dünyaya göz açan Mirzə Şəfi öz məsləkdaşları kimi dövrün əzab-əziyyətini öz çiyinlərində daşıyan şairlərimizdənədir. İlk təhsilini mədrəsədə alan Mirzə Şəfi orada ərəb, fars dillərini və şeiriyyətlə bağlı elimləri öyrənmiş, poeziya-yamizla da yaxından maraqlanmışdır. Mirzə Şəfi hələ mədrəsədə oxuyarkən Şərqlin panteist fəlsəfi fikri ilə maraqlanmağa başlamışdı. Şair dərk edirdi ki, bunlara belə olmadan Hafiz, Füzuli, Xəyyam, Sədi kimi şairləri dərk etmək

mümkün deyildir. Adi bir xəttat, sonra isə Azərbaycan dili müəllimi olan Mirzə Şəfinin şeirləri dünyanın ən yaxşı tərcüməçiləri tərəfindən, bütün dillərə çevrilmiş, sözlərinə çoxlu bəstələr yazılmışdır. Mirzə Şəfinin bu mərtəbəyə yüksəlməsinin bir səbəbi də onun öz şagirdi, Rusiya və Qafqaza səyahətə çıxmış alman ədibi Fridrix fon Bodenştadtın sayəsində olmuşdur. Mirzə Şəfinin ana dilində çox az şeirləri bizə məlum olsa da başqa xalqların dilində yüzlərlə şeirləri dillər əzbəridir. Mirzə Şəfinin alman dilindən tərcümə olunmuş şeirlərini şairin əlimizdə olan bəzi orijinal şeirləri ilə müqaisə etdikdə Bodenştadtın müəlliminin şeirlərini düzgün və poetik dillə tərcümə etdiyini görürük.

Mirzə Şəfi yaradıcılığının tədqiqatçısı Mikayıl Rəfili yazır: "Həyatın sınaqları və ruhanilərin təzyiqləri altında tənha və kimsəsiz qalmış şair şərabin və məşuqənin gözəlliklərini tərənnüm etməklə təsəlli alırdı. Bu şeirlər isə çox zaman Hafiz və Xəy-yamdan, XVI əsrin böyük Azərbaycan şairi Füzulidən gələn uzun bir yolu davam etdirir, mistik səciyyə daşıyırdı."

Mirzə Şəfi 1848-ci ildə Tiflisdə çalışarkən şair V.V.Qriqoryevlə birlikdə ilk Azərbaycan-türk dili dərsliklərindən olan "Kitabi-türki" kitabını yazır. Həmin kitab Təbriz mətbəələrindən birində nəşr olunur. Kitabın rəsmi və tam adı belə idi: "Müəllim Qriqoryevin və Mirzə Şəfi Sadıq oğlunun tərtib etdikləri Azərbaycan ləhcəsi muntəxabatı".

Bodenştadt sonralar "Xatirələr"ində yazırdı ki: "O zaman mən Tiflisdə yaşayan yeganə alman idim ki, Şərq dillərini öyrənmək istəyirdim. Mən tatar (türk) dilindən başladım, çünki bu dil Qafqazda müxtəlif millətlərdən olan insanlarla ünsiyyət saxlamaq üçün vacib sayılırdı. Bu dili bilən hər kəs rus dilini bilmədən də hər yerdə baş çıxara bilirdi."

Yüksək savad sahibi olan Bodenştadt Mirzə Şəfi ilə keçirdiyi vaxtdan səmərəli istifadə edir. 1845-ci ildə Bodenştadt Almaniya-

ya qayıdır və Tiflisdə keçirdiyi illərin yekunu kimi, "Şərqdə 1001 gün" adlı kitab yazır. O, Mirzə Şəfi Vazehdən tərcümə etdiyi şeirləri də həmin kitaba salır. Bodenştadt o zaman hələ tam səmimi bir tərzdə Mirzə Şəfiyə müraciət edirdi: "Ey gəncəli müdrik Mirzə Şəfi! Yenə xəyalımda surətin canlanır. Sənin sözlərin həqiqət oldu, bizə vəd etdiklərinin hamısı həyata keçdi. Sənin nəğmələrin bizim qız-gəlinlərimizin ürəklərində özünə yuva tapdı. Sənin adın Qərb dünyasında şöhrətlə səsləndi. Mənə bağışladığın çiçəklərdən çələnglər hördüm, qarşımda səpdin mirvariləri sənin şərəfinə sapa düzdüm, insanlara sevinc bəxş etdim."

Bu kitabda Bodenştadt digər Azərbaycan və fars şairlərindən etdiyi tərcümələri də toplamışdı. O, hər bir şeirin nəinki Mirzə Şəfi də daxil olmaqla müəllifini dəqiq göstərir, hətta həmin əsərləri hansı şəraitdə və haçan qeydə aldığını da ətraflı təsvir edir. Beləliklə, qərib qonağın və sevimli şagirdin sözləri sayəsində bütün Avropa XIX əsrin ən görkəmli Azərbaycan şairlərindən biri ilə tanış olur.

Bodenştadt əvvəllər də ədəbi fəaliyyət və tərcümə ilə məşğul olmuşdu, lakin heç zaman belə tanınmamışdı. "Mirzə Şəfinin nəğmələri" kitabı Bodenştadtə şöhrət gətirir. "Nəğmələr" in müəllifi və tərcü-

manı cəmi bir neçə ilin içərisində bütün dünyada ad-san qazanır. Kitab fransız, ingilis, isveç, holland, ispan, portuqal, rus, çex, macar, yəhudi dillərində nəşr olunur. "Nəğmələr"dən bir neçəsini hətta qədim yəhudi dilinə tərcümə edirlər. Yalnız Almaniyada həmin kitab 1922-ci ilə qədər 169 dəfə nəşr olunur. Həmin ölkədə bu kitabın uğuru o qədər böyük idi ki, bəzən kitabı bir ildə bir neçə dəfə təkrar nəşr etmək lazım gəlirdi. Belə ki, 1868-ci ildə kitab 6 dəfə, 1876-cı ildə isə 12 dəfə nəşr olunmuşdu.

Mirzə Şəfinin Tiflis ədəbi mühitində məşhur bir şair olmasına dair başqa bir sübut da tapılmışdır. Belə ki, hələ 1850-ci ildə, Bodenştadt "Nəğmələr" kitabını dərc etdirməzdən qabaq rus dilində çıxan "Oteçestvenniye zapiski" jurnalında şairin "Us-tadım Hafizdir, məscidim meyxanə" mısrası ilə başlayan şeirinin tərcüməsi dərc olunmuşdur. Həmin şeiri jurnalın Tiflis müxbiri şəhərdə məşhur olan Zalsmannın meyxanasında daimi sakin olan bir şəxsin dilindən yazıya almışdı. Həmin mənbə Vazehi "Şərqlin müasir Hafizi" adlandırmışdı.

Gərək bir şəxsiyyət kimi, Mirzə Şəfinin şöhrəti Bodenştadtın özü tərəfindən də kitabın ilk nəşrində etiraf olunub: "Mirzə Şəfinin poetik müsabiqələr və ya digər təntənəli vaxtlarda qoşub oxuduğu bir çox nəğmələr tatar (azərbaycanlı) və gürcülərin arasında dildən-dilə düşərək dolaşmaqdadır. Halbuki bu nəğmələrin çoxunu yazıya almaq onun heç ağlına da gəlməmişdir. Əgər Şərqdə bütün qəzəllərin sonunda müəllifin adının çəkilməsi adəti olmasaydı, heç bu nəğmələrin kimə məxsus oldu-ğunu aydınlaşdırmaq da mümkün olmazdı."

Mirzə Şəfi 1852-ci ildə noyabr ayının 16-da Tiflis şəhərində vəfat edib. Sağlığında unudulan, haqqı-hüququ tanınmayan, Azərbaycan ədəbi düşəsinin parlaq incilərindən biri və bu gün də Avropa xalqları tərəfindən sevilə-sevilə oxunan şair-lərimizdənədir.

Göyərçin Abid qızı